

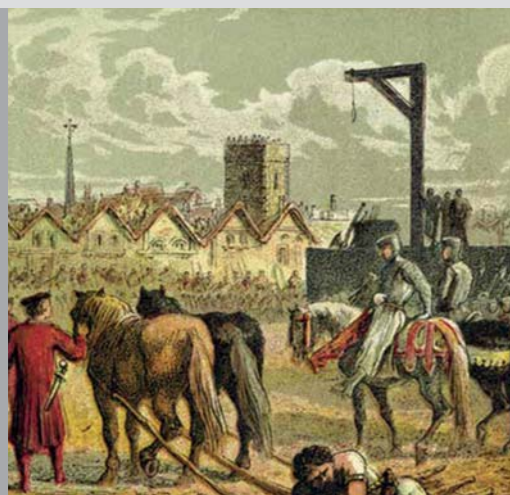
Útrpné a hrdelní právo v Chebu

Miloš Říha

Vydáno u příležitosti oslav historického výročí jako součást doprovodných akcí

Cheb | 700 let s Českým královstvím

1322–2022

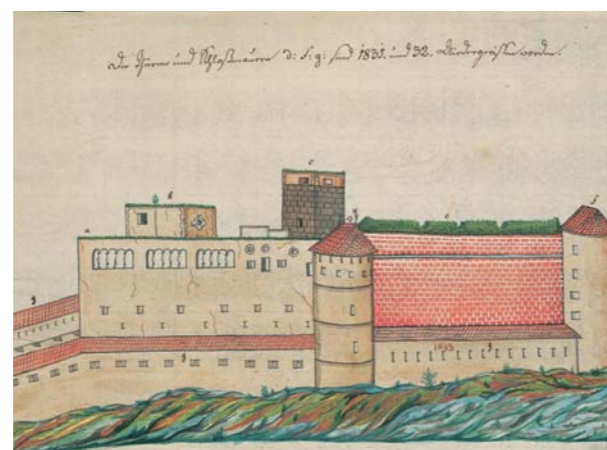

Turistické infocentrum CHEB

infocentrum@cheb.cz
Tel.: 354 440 303
www.tic.cheb.cz
www.chd.cheb.cz

Soudní pravomoc

Právo útrpné i právo hrdelní měly v Chebu v průběhu sedmi staletí svoji vlastní historii, řadu lokálních a regionálních specifik a samozřejmě také nespočet smutných i kuriozních příběhů, které se dochovaly v tzv. smolných knihách nebo ve starých kronikách. Soudní pravomoc v trestních záležitostech příslušníků šlechty, cizinců a zprvu také chebských Židů měl panovníkův zástupce na chebském hradě, trestní záležitosti chebských měšťanů a ostatních obyvatel Chebu měl v gesci městský soud (od roku 1379 byli v jeho pravomoci i chebscí Židé). Manželské právo upravovala církev, a spory ohledně dlužných částek menších, než 10 zlatých, byly oprávněny rozhodnout dvorské soudy (Hofgerichte) jednotlivých církevních řádů, nebo i každý majitel dvorce. Na Chebském hradě sídlil panovníkův zástupce. Od počátku 13. století to byl nejprve zemský soudce. Prvním doloženým zemským soudcem na chebském hradě byl v roce 1215 „Heinrich von Liebenstein“, který v zastoupení panovníka předsedal zemskému soudu (Landgericht) na Chebsku.

Hrdelní soud

V čele městského soudu byl rychtář nebo také městský soudce (scultetus, Schultheiss). V letech 1266–1277 byl správou města pověřen purkrabí (jindy také hejtman, zemský fojt nebo hradní správce – plegar, Pflieger či Burgpflieger), který měl pravomoci zemského soudce. Za vlády Rudolfa I. Habsburského (1273–1291) se zemský soudce na Chebsku stal podřízeným a zástupcem norimberského purkrabího. Za vlády Jana Lucemburského byla po roce 1322 zemská i městská soudní pravomoc přenesena na hradního rychtáře (Burgrichter), kterého jmenoval panovník. V letech 1386–1465 přešla soudní pravomoc na městský hrdelní soud v kompetenci městské rady a hejtmanovi zůstala správa poddaných. Od roku 1417 mohli být chebscí měšťané žalováni pouze před králem nebo před chebským pfgrem. Šibeniční vrch (Galgenberg) se uvádí poprvé v několika listinách v roce 1358. Šibenice stála na samém vrcholu dnešního Zlatého vrchu (Goldberg – k přejmenování došlo v průběhu 19. století), přímo naproti městu, nad starobyloou cestou do Plavna a Míšně. Tradovalo se, že se zde popravovalo už od 12. století.

Městské popraviště

V letech 1386 a 1395 přiznal český král Václav IV. Chebu právo poprav nad zemskými škůdci. Z tohoto práva poprav se postupně vyvinula i hrdelní pravomoc nad všemi obyvateli Chebska. Někdy v té době bylo zřejmě opraveno chebské popraviště na Šibeničním vrchu; byla to ca. tři metry vysoká zděná stavba se čtyřmi sloupy na samém vrcholu kopce, aby na ni bylo z města dobře vidět. Zemské hrdelní soudnictví bylo městskému soudu v Chebu svěřeno v roce 1465 nejprve na šest let, v roce 1477 byla tato pravomoc prodloužena na dalších deset let, a v roce 1501 český král Vladislav II. povolil městu výkon hrdelního soudnictví nad měšťany a obyvateli celého Chebska. Původní městská šibenice stála nedaleko tzv. Kamenného domu (Steinhaus) na rohu Dřevěné ulice (Holzgasse – dnes Březinova) a Dlouhé ulice (Langegasse). Na místě této původní městské šibenice byl později postaven rohový dům čp. 465 – rohový dům Heitzerů a pekařství. Vlastník tohoto domu platil městu až do odkoupení v roce 1852 roční nájemné ve výši 12 haléřů ročně, kterému se říkalo „šibeničné“ (Galgenzins).

Popravy „zemských škůdců“

Během 14.–15. století podnikl Cheb několik trestných výprav, při kterých oblehl, dobyl a poškodil nebo zcela zničil několik hradů a tvrzí „zemských škůdců“ na Chebsku a v okolí: hrad Neuberg roku 1324, Kynžvart roku 1349, Posseck, Neumarkt a Gattendorf roku 1355, Neuhau, Kraslice a Rollenstein roku 1412, Boršengrýn (dnes Ubočí) roku 1452. Mezi loupeživými rytíři, kteří se usadili na hradě Boršengrýn, byl také jeden ze starobylého chebského rodu Hyslerle. Při pádu hradu se mu podařilo uprchnout, byl ale roku 1455 dopaden a v Chebu stát. „V roce 1455 vyslali obyvatelé Chebu několikrát své žoldnéře, aby jezdili po cestách, protože před touto loupežnickou sebrankou ještě nebyly cesty v bezpečí. Mimo jiné se uvádí jistý šlechtic jménem Hyslerle. V loupežích se vyznal a napáchal velké škody. Chebscí vojáci ho pronásledovali až do Čech, kde ho zajali a odvedli do Chebu. Protože se však Chebscí obávali, že by pro něho mohl některý z českých pánů požádat záhy o milost, vyvedli Hyslerleho jednoho dne časně ráno k Mostní bráně, a než žádost dorazila, mezi mřížemi u domku Mostní brány mu usekli hlavu.“

Hrdelní tresty

Hrdelní tresty se ukládaly za nejtěžší provinění: vraždu, vraždu dítěte, zabití, krádež, zhářství a paličství, padělání listin a mincí, podvod a loupež, mravnostní delikty, církevní delikty a delikty proti státu. Hrdelními tresty za tyto prohřešky bylo setnutí, utopení, uvaření ve vodě či v oleji, pohřbení zaživa, zardění, čtvrcení, narážení na kůl, oběšení a lámání kolem. Také v Chebu jsou doložené poprav zakopáním zaživa, nebo upálením. V chebských smolných knihách se dočteme, že v roce 1484 byla dcera Kašpara Richtera zarděna, roku 1487 byla manželka Andree Söldnera „roztrhána kleštěmi, probodnuta kulem a pohřbena zaživa“, v roce 1540 byl upálen jistý Känich, v témže roce byl upálen také sedlák Procher spolu se svými čtyřmi kobylami a jistá Vitlin hodila malé dítě do kašny a byla pak zato utopena v pytlí. V roce 1521 byl za krádež uskrčen jistý Hans Raspen a roku 1564 byla soukeníku Martinovi useknuta pravá ruka, protože předtím „totěž jednomu měšťanovi učinil“.

Příběhy z kroniky

Trestní soud rozhodoval podle ustanovení městského práva. Platilo například, že „byl-li někdo obviněn z vraždy nebo smrtelného zranění a nebyl chycen při činu, pokud dokáže svou nevinu před sedmi povolánými muži, nebude nadále pronásledován“. Podle jiného ustanovení zase platilo, že „za každé vzdorovité jednání v přítomnosti soudce, pokud se toto stane začátkem pátku odpoledne do sobotního večera, trest se zdvojnásobuje“.

V Kronice města Chebu se také píše: „V témže roce [1455] ukradli dva Židé na den sv. Lucie ze zdi krucifix, za jakým účelem nevím, ale asi to nebylo dobré, protože byli za trest upáleni.“

„O nic lépe nedopadl ani jiný šlechtic jménem Seerhans se svými šesti pacholky, kteří byli všichni oblečeni do červeného a žili v Čechách, a kteří svými loupežemi značně znepokojovali celé Chebsko. Chebští žoldněři je dlouho pronásledovali, ale nemohli je chytit. Nakonec se jim však jednou [v roce 1457] podařilo je obklíčit a zajmout. Poté, co je žoldněři přivedli do Chebu, nedělali s nimi Chebští mnoho cavyků, ale všech sedm jich pověsili, v jejich červeném mundúru s vysokými botami a ostruhami, se Seerhanssenem jako náčelníkem uprostřed a jeho šesti pacholky kolem něho.“

Útrpné právo

Za méně závažné delikty se ukládaly většinou tresty mrzačící, případně tresty postihující na cti, včetně upoutání k pranýři. Prvním doloženým katem byl v letech 1390–1430 Wenzel, dále je znám Peter v roce 1477, Hensel a Clos Seltenreich. Poslední chebský kat Karl Huss složil tovaryšskou zkoušku roku 1776 a pod otcovým vedením oběsil kostelního zloděje. V roce 1791 převzal po svém strýci funkci chebského kata i katovnu pod hradem. Útrpné právo se vykonávalo přímo na staré radnici. V místnosti, kde byla později mincovna, se nacházela mučírna, lavice z ní (Folterbank) se dochovala v Muzeu Cheb. Popravy stětím nebo oběšením a tresty utínání rukou se prováděly nejprve na rohu Dřevěná a Dlouhá ulice a později na náměstí. Šibenice potom stála uprostřed náměstí naproti radnici u kašny, kde nechal chebský senát v roce 1621 vybudovat tzv. „houpačku“ (Wippe). To bylo zařízení, na kterém měl odsouzený na chodidlech závaží a byl vytažen za paže, natažené dozadu. Těto metodě mučení nebo popravy se také někde říkalo „estrapáda“. V roce 1642 byla šibenice přemístěna poblíž spodní kašny u Špalíčku.

Popraviště

V roce 1510 byla u cesty z města směrem na sever (dnes směrem na Františkovy Lázně) vybudována stínadla (Rabenstein). Byla to kamenná stavba kruhovitého tvaru s točitými kamennými stupni a zvýšeným pódium, na kterém probíhaly exekuce stětím odsouzených. Poslední poprava tu byla vykonána 20. ledna 1853 na lupiči Johannovi Schmidtovi a přítomno prý bylo 8000 diváků. Zbytky kamenné konstrukce jsou ještě dnes patrné v Komorní ulici, pod jižním nárožím zahrady objektu Domova mládeže. Popraviště se někdy stavělo na náměstí, vždy aktuálně ke konkrétnímu případu.

„V roce 1561 došlo ke smutné události. Ve středu před Máří Magdalénou byla v noci velká bouře, při níž starý Erhart Gabler, chebský měšťan, nožem na chleba probodl své ženě srdce (protože se o ni bál) u vodního odpadu vedle kazatelského kostela, který je nyní za kostelem, u rohového domu Petra Fuhrmana. Následující pondělí byl na náměstí u rybníka u dolní kašny, vedle masny, postaven malý dřevěný můstek, a protože muž kvůli svému stáří už nemohl pokleknout, připoutal ho kat k židli a usekl mu hlavu. Možná to byl důsledek žárlivosti a je to také poučení pro ty, kteří tím trpí.“

Příběhy z kroniky

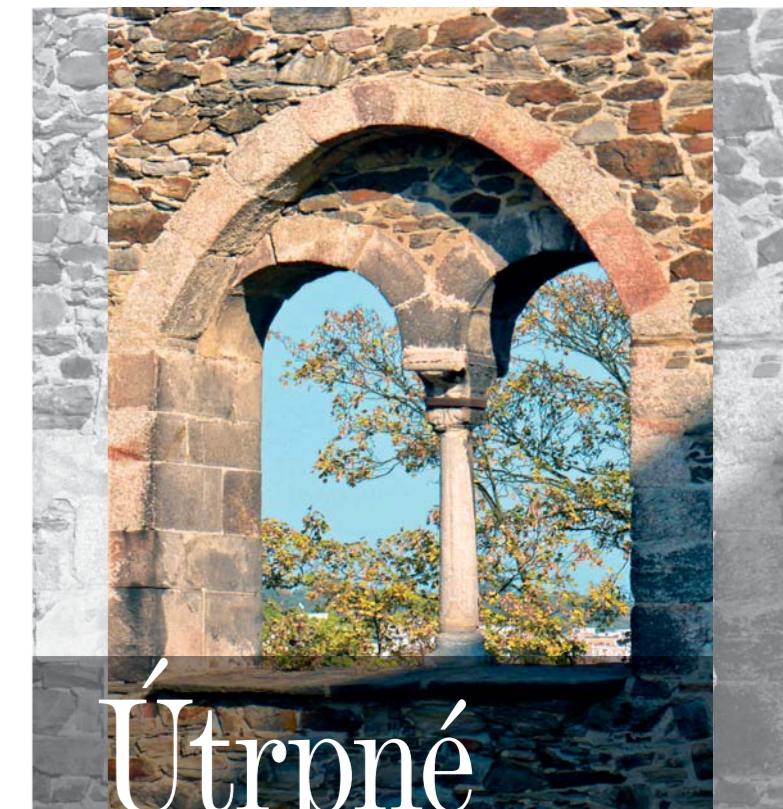
„V roce 1589 byla 4. února jedna neprovdaná dívka jménem Martha Klingerin sebrána a popravena, protože nejenže kradla, ale také páchala smilstvo se sedmi muži, včetně dvou ženatých. Protože jedním záletníkem byl samotný městský sluha, byl vypráskán pruty. Dále se jiný ženatý muž přiznal, že tak činil se šesti vdanými ženami, načež byl také popraven. Stejný osud měly ještě dvě vdané ženy, neboť měly poměr s mnoha muži, další dvě byly svými manžely přijaty zpět, ale odstěhovaly se s nimi a opustily město a Chebsko. Kromě nich uprchlo ještě dalších třicet osob, protože jim hrozil stejný osud.“ V klášteře františkánů se dodržovalo právo azylu (Freyung), kam se mohli zločinci uchýlit a zůstat tam až 14 dní. Teprve po uplynutí této lhůty mohli být vydáni soudu. Vlastní poprava oběšením nebo stětím na zvýšeném pódium měla mít pro přítomné publikum výchovný efekt a tomu byl také uzpůsoben její průběh v režii městského kata. Chebský Karl Huss průběh popravy uchoval pro budoucnost ve velmi podrobném popisu na čtyřech stránkách své rukopisné kroniky. Autentický rozhovor mezi mistrem popravicím a odsouzeným začal už v předvečer popravy, když kat navštívil odsouzeného ve vězení.

Rozhovor před popravou

»Popravce: „Bud' pochválen Pán Ježíš Kristus.“ Delikvent velice dojat odpověděl: „Na věky věkův amen.“ Popravce: „Milý Karle, přicházím, abych ho navštívil a se mu ukázal. Jsem ten, který musí na něm rozsudek smrti vykonat.“ Delikvent: „Tak“, pravil – pohlížeje na kata strnule. Popravce: „Jestlípak se také on k svému konci náležitě připravil?“ Delikvent: „Ano, toto je obraz mého Spasitele, který mi, jak doufám, bude milosrdný a laskavý. Uznávám své velké hříchy a zvláště lituji svého velkého zločinu, který jsem spáchal na nevinném Gerstnerovi.“ Popravce: „To jest, milý příteli, pravá příprava a bezpečná cesta k lepšímu životu. Zůstal jen odhodlaným a dobré věci věrným, smrt bude po krátkém utrpení příjemnou.“ Delikvent: „Kdo by rád nezemřel, milý Bože, když mám tak dobrotivého pána po svém boku. Já jsem si tu moji zaslouženou smrt představoval daleko bolestněji. Očekával jsem ukrutnosti, ale teď je vše zapomenuto.“ Popravce: „Ukrutností jsem dalek. Vykonám jen to, co mi soudní úřad ukládá. Nic víc a nic méně. Žádné mučení, anebo podle pověr nezkušených lidí leč jaké trápení, po zcela krátké přípravě je vše v několika minutách odbyto.“ Delikvent: „Díky boží prozřetelnosti a také díky Vám za útěchu a ponaučení. Nyní rád a s radostí půjdu na smrt.“ Všichni přítomní, zejména paničky, hořce soustrastí slzeli. Popravce: „Nuže, milý Karle, Bůh ho posilni v jeho dobrém předsevzetí a mocná jeho ruka podporujž ho až do konce. Potěš ho Bůh.“

CHEB 700 LET S ČESKÝM KRÁLOVSTVÍM

Útrpné a hrdelní právo

